

Дәріс 1. Экологиялық құқықтың түсінігі мен пәні, әдістері, қағидалары, жүйесі.

Экологиялық-құқықтық әдебиетте экологиялық құқық пәні мен мәніне қатысты пікірлердің бірлігі жоқ. Аталған мәселеге байланысты экологиялық құқықтың сала ретіндегі (кешенді не дербес) табиғаты туралы әртүрлі пікірлерді қамтитын көптеген түрлі тұжырымдар бар. Барынша дұрысы – экологиялық құқық – құқықтың жеке саласы ретінде қаралатын позиция саналады.

Құқық саласы ретіндегі экологиялық құқықтың түсінігі туралы ғылыми тұжырымдамалар жалпы шектерінде екі негізгі бағыт әкеледі. Бір авторлар экологиялық құқықты, құрамына экологиялық қатынастардың қилы түрлерін реттейтін құқықтың дербес бірнеше саласы кіретін, кешенді (біріктірілген) құқық салаларына жатады деп есептейді. Бұл ретте кешенді құқықтың кешенділігін қарау кезінде біртекті бағыт жоқ. Мысалы, экологиялық құқық құрамына кіретін құқықтың әрбір саласы, негізінде әртүрлі экологиялық объектілер жататын экологиялық қатынастардың дербес түрін реттейді. Сондықтан да жер, су, тау және т.б. құқықтары секілді құқықтың дербес салалары бар болып табылады.

Экологиялық құқық – экологиялық қатынастарды тиімді пайдалану, су өндірісі, табиғи қорларды қорғау, қоршаған табиғи ортаның сапасын қорғау, экологиялық қауіпсіздікке кепілдік беру, экологиялық құқықтарды қорғауды жүзеге асыру мақсатымен экологиялық қатынастарды реттейтін, экологиялық құқықтық нормалардың жиынтығын біріктіретін, біріктірілген құқықтық тұтастық (құқықтың кешенді саласы). Не экологиялық құқықты қоғам мен табиғаттың өзара әрекеті саласында қалыптасатын қатынастарды, табиғатты ұтымды пайдалану, қоршаған табиғи ортаны сақтау, қалпына келтіру және жағдайын жақсарту, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатымен қатынастарды реттейтін құқықтық нормалар жүйесі ретінде экологиялық құқықты қарастырады. Сондай-ақ қоршаған табиғи ортаны қорғау, табиғи ресурстарды пайдалану, ерекше қорғалатын табиғи объектілерді және аумақтарды (экожүйе объектілері мен аумақтары) қазіргі және болашақ ұрпақтың мүдделерінде қорғау мен экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы қоғамдық қатынастар реттелетін құқықтың кешенді саласы ретінде түсіндіріледі.

Сондай-ақ саланың атауы әлеуметтік экологияның ғылым ретіндегі білінуі мен мойындалуы құқық саласын экологиялық деп атаудың себебі ретінде қызмет ете алмайтындығының күшіне орай құқықтық реттеу объектісін білдіруі қажет екендігі туралы пікір бар.

Белгілі болғандай, соңғы жылдары аталған құқық саласындағы атаудың экологиялыққа өзгеруі, пәні қоғам мен қоршаған ортаның өзара әрекетінің оқылуы болған, экология бағытының бірі ретіндегі әлеуметтік экологияның әсерімен болды.

Кең мағынасында, «қоғам – табиғат» саласындағы қатынастардың барлығы – экологиялық құқық пәні деген көзқарасты қолдайтын ғалымдар сонымен бірге оны кең талқылаудың қауіптілігіне назар аударады, өйткені бұл жағдайда экологиялық құқықтың пәні – материалдық өндіріс процесінде туындайтын қатынастарға қосылатын болады. Құқықтық нормалаумен, негізінен, экологиялық құқық пәні бола алатын экологиялық қоғамдық қатынастардың қандай да болсын көлемі қамтылады. Заңдық нормалар негізінен сыртқы қадағалауға ұшырауы және өзінің жүзеге асырылуы процесінде қамтамасыз етіле алатын барлық қоғамдық қатынастарды реттеуге қабілетті болып табылады. Бұл ретте мемлекет бұндай қоғамдық қатынастардың шеңберін анықтай отырып, дамудың объективті қажеттіліктерінен шығады, белгілі рөлді субъективті факторда ойнай алады (аталған қатынастарды реттеу қажеттілігі қандай шамада түсінгендігін қосқанда). Сонымен қатар экологиялық қатынастардың мазмұны әрқашан жалпы қамтитын реттеуді талап ете бермейді және олардың бірнешеуін қатар реттеу мүмкін емес.

О.Л. Дубовиктің пікірінше, экологиялық құқық – қоршаған орта немесе оның жекелеген компоненттерімен қоғам мен адамның өзара байланыстылығы саласында туындаған қатынастарды реттейтін құқықтың дербес кешенді саласы.

М.М. Бринчук экологиялық құқық деп (қоршаған орта құқығы) – экологиялық-құқықтық идеяларға негізделген, табиғи ресурстарға меншік қатынастарын реттейтін, шаруашылық және басқа да қызмет үрдісінде қоршаған ортаны химиялық, физикалық және биологиялық әсерден қорғау мен табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету бойынша заңды және жеке тұлғалардың заңды мүдделері мен экологиялық құқықтарын қорғау бойынша нормалардың жиынтығын таниды.

А.С. Стамқұлов экологиялық құқықты қоғам мен табиғаттың ара қатынасы саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы ретінде санаған.

Д.Л. Байдельдиновтың пікірінше, экологиялық құқық – мемлекет пен оның субъектілері арасында табиғат пен жекеленген табиғи ресурстардың өзара байланысы нәтижесінде пайда

болатын экологиялық қатынастарды реттейтін құқықтық нормалар жиынтығын құрайтын қазіргі уақыттағы жекеленген кешенді құқық салаларының бірі болып табылады.

Д.Л. Байдельдиновтың пікірінше, экологиялық құқық – табиғат ресурстарына меншік құқығы институты, табиғатты пайдалану құқығы институты, экологиялық сараптама институты, экологиялық құқық бұзушылық үшін жауаптылық институты сияқты т.б. институттардан тұрады.

О.Л. Дубовик экологиялық құқықты қоғам мен адамның қоршаған табиғи ортамен өзара әрекеті саласындағы қатынастарды реттейтін, құқықтың дербес кешенді саласы ретінде қарастырады және құқықтық жүйедегі экологиялық құқықтың орнын, экологиялық құқықтың басты мақсаты – бұл Жердегі өмірді сақтап қалу және адамның өмір сүруі үшін қажетті жағдайларды жасау екендігімен уәждей отырып, құқықтың үстіңгі /супер/ жоғарғы саласы ретінде анықтауды ұсынады.

Экологиялық құқық құқықтың кешенді саласы болып табылмайды, ол тек құқықтың жалпы жүйесіндегі дербес жеке құқық саласын қамтиды деп сипаттайтын тұжырым да даму үстінде болып табылады. Осылайша Ю.А. Вовк табиғатқорлық (экологиялық) құқық құқықтық реттеудің дербес пәніне ие деп есептейді – біздің еліміздің табиғи қорлары мен табиғат объектілерін ұтымды пайдалану мен қорғау себебі бойынша өмір сүретін өзіндік қоғамдық қатынастар.

Бұл пән табиғаттың барлық объектілерінің, сондай-ақ табиғат пайдаланудың жалпы қағидаларының бірлігі мен ажырамас байланысының күшіне біртұтас. Өзге авторлар аталған тұжырымды қолдай отырып, біртұтас экологиялық қатынастар, экологиялық құқық бөлімдері: жер, су, орман, тау, фауналық, атмосфера-ауалық, табиғи-қорықтық және басқалар түріндегі арнайы құқықтық нысандар мен спецификалық ерекшеліктер тән ішкі дифференциацияға (жер, су, орман, тау, фауналық, атмосфералық ауа, табиғи-қорықтық және басқалар) ие деп есептейді.

Олардың пікірінше, экологиялық құқық түсінігіне бұндай бағыт құқықтың дербес (кешенді емес) саласы және оның ішкі дифференциациясы ретіндегі бірлігін қамтамасыз етеді.

В.В. Петров бұндай көзқарастарды ұзақ уақыт қолдамаған, соңғы жұмыстарында экологиялық құқық, оның пәнін ескере отырып, оны біртекті қоғамдық экологиялық қатынастар жиынтығы деп тұжырымдайды, сондықтан да оны құқықтың кешенді салаларына жатқызуға болмайды. Әдебиетте экологиялық қатынастар біртұтас болып табылмайтындығы әділетті түрде тұжырымдалады.

Дәл осылай, ғылымда экологиялық құқық мәнін, оның құқық жүйесіндегі орнын оптималды түсінудің белсенді ізденістері жүреді. Барынша дәлелденген болып, экологиялық құқықты салалық тармақтары бар, дербес құқық саласы (кешенді емес) ретінде қарастыратын авторлардың пікірі деп есептеуге болады.

Баяндалған дербес жеке құқық саласы ретінде – экологиялық құқық субъектілері арасында экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге, табиғи объектілер мен кешендердің қамтылатындығы, пайдалануы, ұдайы өндіріс, сондай-ақ қорғау, белгілі жағдайларда адамды қорғау, қоршаған ортаны зиянды әсерден сақтау, оның алдын-алу, жою, елдегі және оның аумақтарындағы экологиялық тепе-теңдікті, экологиялық және басқа да қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін сақтау себебі бойынша туындайтын экологиялық қатынастарды реттейтін құқықтық нормалар жүйесін қамтитындығы туралы түйін жасауға мүмкіндік береді.

Экологиялық құқықты құқық, ғылым саласы мен оқу пәні ретінде ажыратуға болады.

Экологиялық құқық ғылым ретінде экологиялық-құқықтық қатынастар, нысандар мен экологиялық-құқықтық сананы қалыптастыру және оны жетілдіру жолдары туралы құрылымдық ұйымдастырушылық білімді қамтиды. Дәл сол уақытта, экологиялық құқық заң білімінің аталған саласының пәні мен әдісі туралы, оның қалыптастыру көздері мен детерминанттары туралы, экологиялық құқықтың заң ғылымы салаларының жүйесіндегі орны туралы құқықтанушылардың тұжырымдарын өзіне қосады.

Экологиялық құқық оқу пәні ретінде мемлекеттік стандартқа сәйкесінше заң факультеттерінің барлық студенттері үшін міндетті оқытылуға жататын пән болып табылады. Атаған оқу пәні табиғат қорғау қатынастарын құқықтық реттеу туралы барынша аз қажетті деректерді қамтиды. Осымен байланысты экологиялық құқықтың оқу бағыты көлемі бойынша құқық саласына қарағанда барынша тар, және бұл экологиялық құқық ғылымына қатысты болып келеді. Бұл мемлекеттік стандарттармен қарастырылған аталған пәнді оқудың оқу уақыты көлемінде толық көлемде барлық экологиялық нормативтік-құқықтық актілерді (заңдар және заңға тәуелді зактілер, халықаралық құжаттар, шетелдік мемлекеттердің нормативтік-құқықтық актілері), сондай-ақ жекелеген дискуссиялық мәселелер бойынша теориялық зерттеулер материалдарын қарау мүмкін еместігімен негізделген.

Экологиялық құқықтың құқық саласы ретіндегі басты міндеті – табиғаттың тек жекелеген объектілерін ғана емес, барлық қоршаған ортаны біртұтас экологиялық жүйе ретінде сақтау.

Экологиялық құқық қоршаған ортаға зиянды әсерлермен күрестің құқықтық әдістерін – экологиялық сараптаманы жүргізу, шаруашылық объектілерін орналастыру мен пайдалануға экологиялық талаптарды бекіту, қоршаған ортаға әсерді бағалау және т.б. қарастырады.

Құқық саласының дербестігі құқықтық реттеу пәнінің, атап айтқанда заң нормаларымен реттелетін нақты қоғамдық қатынастардың, сондай-ақ құқықтық реттеу әдістерінің болуымен анықталады.

Экологиялық құқық пәні – экологиялық нормалармен реттелетін, объектісі қоршаған ортаны қорғау және пайдалану мен оның жеке объектілерін пайдаланудан және қоғам мен табиғаттың өзара әрекетінен туындайтын қоғамдық қатынастар болып табылады.

Экологиялық құқық пәнін қоғам мен қоршаған ортаның өзара әрекеті аясындағы қоғамдық қатынастар, яғни экологиялық құқықтық қатынастар құрайды. Экологиялық құқық пәні ретінде бұл қоғамдық қатынастарды төмендегідей топтастыруға болады:

- 1) табиғи ресурстарды пайдалану аясында туындайтын құқықтық қатынастар;
- 2) қоршаған ортаны қорғауға байланысты құқықтық қатынастар.

Экологиялық құқықтың әдістері.

Құқықтық реттеу әдісі – бұл заң нормаларының қоғамдық қатынастарға әсер ету әдісі. Сәйкесінше, экологиялық құқық әдісі – қоршаған ортаны қорғау мен табиғат пайдалану саласындағы қоғамдық қатынастарға әсер ету әдістері мен амалдары, белгілі тәсілдері.

Құқықтық реттеу әдісінің ерекшеліктері: әдіс реттеу пәніне – нақты қоғамдық қатынастарға сәйкес келуінде; әдісте мемлекеттік ерік білінетінінде, өйткені дәл мемлекет құқықтық әсер етудің осы не басқа әдісін таңдайды; теорияда екі әдіс ерекшеленеді: императивті және диспозитивті, олардың әрқайсысы рұқсат беру, тыйым салу, құқық беру, рұқсат ету және өзге де құқықтық амалдар бөлігінде спецификалық белгілерге ие болып табылады; әрбір құқық саласына өзіндік әдіс тән, яғни құқықтық реттеудің императивтік және диспозитивтік бастаулардың үйлесімділігі, сәйкесінше әдіс құқық салаларын ажыратудың критерийлерінің бірі болып табылады.

Экологиялық құқықта мынадай әдістерді қолданады:

- императивтік (әкімшілік-құқықтық) және диспозитивтік (азаматтық-құқықтық);
- экологияландыру (күнделікті қоғам өміріндегі құбылыстарға жалпы экологиялық көзқараспен қарау, барлық адамзат баласының міндеті ретінде қоршаған ортаны қорғауды құқық нормаларымен реттелетін барлық қоғамдық қатынастар аясында қолдану);
- экономикалық ынталандыру әдістері.
- Қоғамдық қатынастарға әсер етудің императивтік әдіске тән әдістері болып – тыйым салу мен ұйғарым секілділері, ал диспозитивтік үшін – қарама-қарсы келісу, ұсыну әдісі танылады.

Бұл әдістер экологиялық қатынастарды реттеу үшін маңызға ие. Мысалы, топтық-әкімшілік жүйенің төрелігі кезеңі үшін экологиялық қатынастарды реттеудің дәл осы экологиялық әдісі сипатты болды. Тыйым салулар мен бұйрықтар жүйесі болды.

Сәйкесінше нарықтық қатынастарға өту кезінде диспозитивтік әдісті қолдану кеңейді: өндірістік-шаруашылық қызметте үлкен бостандық берілді.

Экологиялық құқықтың императивті әдісі.

Экологиялық құқықпен реттелген қатынастардың үлкен тобын билік пен бағыну қатынасы құрайды. Аталған қатынастардың билік жағы мемлекеттік биліктің құзыретті органы болып табылады (аумақтық немесе жергілікті өзін-өзі басқару органы) және де тараптар тең емес қатынастарда орналасқан: жариялық-құқықтық субъект жеке субъектіден құқықтық нормаларды санкциялар қолдану қаупімен орындауды талап етуге құқығы бар. Бұндай қатынастарды реттеу ол арқылы: қоғамдық қатынастардың мүшелерінің міндеттері белгіленуі; құқықтық тыйым салулар мен бұйрықтар енгізілуі; нормалауды жүргізу (мысалы, зиянды заттарды табиғи ортаға шығару, олардың шектік жол берілетін концентрациялары) императивтік әдіспен жүзеге асырылады, қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік бақылауды (экологиялық сараптама, сертификация мен лицензиялау) қамтамасыз ететін институттар құрады.

Императивті әдіс басқару тәртібін қамтамасыз ету үшін қолданылады және құқық субъектілерінің тең емес жағдайынан – билік ету мен бағыну қатынастарынан шығады. Жарты ғасырдан астам уақыт негізгі мемлекеттік билікке тек қана мемлекеттік (жалпыхалықтық) меншік төрелік етті, бұл, әрине, оларды басқарудың басымдылығы әкімшілік әдісін негіздеді. Оған табиғи байлықтардың «ақысыз», жаратылыстық пайда болуы, ереже ретінде, олардың пайда болуы мен табиғатта болуына адам еңбегінің үлесі жоқтығы туралы түсініктер әрекет етті.

«Айрықша» түсінігі табиғи қорлардың тек мемлекетке тиесілілігін білдірді. Табиғи қорлар мемлекеттен басқа біреудің меншігінде болуы мүмкін емес еді, оларға тек пайдалануға ғана жалға берілетін болды: оларды билеу әрқашан да мемлекеттің айрықша құқығы болып қалды. Заманауи жағдайда бұндай бағыттың оң жақтарымен бірге теріс жақтарының да көрінуі мүмкін: қор пайдалануды жоспарлау оңай болды, табиғат қорғау қызметін жүзеге асыру, өзімшілдік, жеке меншіктік табиғат пайдаланушыларды жену де оңайға түсті; алайда бұл факторлар күтілген нәтижеге әкелмеді, бірақ шаруашылыққа жол бермеу, табиғи қорларды экономикалық бағалауға көңіл бөлмеу, жауапсыздықты, құлдырауды туындатты.

Экологиялық құқықтың диспозитивтік әдісі.

Экологиялық құқық пәніне, алайда тек мемлекеттік-биліктік қатынастар ғана емес, сонымен қатар экологиялық қатынастардың тараптарының теңдігі мен еркінің автономиялығына негізделген қатынастар да кіреді. Құқықтық реттеудің негізгі әдістері бұл ретте рұқсат беру болып танылады.

Қоғамдық қатынастарды реттеудің диспозитивтік әдісі қатынастардың мүшелерінің теңдігін, меншіктің қол сұғылмаушылығын, шарттың бостандығын, жеке істерге қандай да бір ерікті қол сұғылушылықтың жол берілмеуін, бұзылған құқықтарды қалпына келтіруді қамтамасыз етуді, оларды соттық қорғауға мойындауға негізделеді.

80-ші жылдардың соңында біздің елімізде экологиялық қатынастарды басым әкімшілік әдістерінен экономикалық әдістерге өту қағидасы жарияланды. Бұл жолда аз нәрсе жасалынбаған: табиғат қорларын пайдаланғаны үшін, табиғи ортаны ластағаны үшін ақы белгіленген, тең дәрежеде жеке, мемлекеттік және меншіктің басқа да нысандары мойындалады және қорғалады, яғни біртіндеп қоршаған ортаны қорғаудың экономикалық механизмі, оның қорына материалдық мүддені енгізу жинақталып жатты.

Осы уақытта мемлекет табиғатты пайдалануды ұйымдастырудың әкімшілік тәсілдерінен бас тартпайды, керісінше кейбір жағдайларда қоршаған ортаны қорғау бағыттарының қолданылуын күшейтеді, олар: ластанумен байланысты әкімшілік айыппұлдар ұлғайтылады, табиғатты қорғау органдарының мемлекеттік жүйесі қалыптасады, қоршаған ортаның сапасын қалпына келтіру шаралары қолданылады, мемлекеттік экологиялық қадағалау күшейтіледі.

Экологияландыру әдістері

Экологияландыру әдістері дегеніміз – қоршаған орта мен қоғамдық қатынастарды үйлестіруге бағытталған ерекше, өзіне тән құқық әдістерінің саласы. Оны заңмен реттелетін жаһандық міндеттің енуімен байланысты қоршаған ортаны қорғаудағы қоғамдық қатынастар ретінде қоғамдық болмыстың шығуын ортақ қадағалайтын ортақ экологиялық тәсіл ретінде қарастырады.

Экологияландыру тәсілі адамның барлық қызметте қолданылатын табиғат заңын білуін, түсінуін және түсінбеуін есепке алу немесе есепке алмаудағы экологиялық құқық пәнінің ерекшеліктерімен байланысты. Бірақ объективті табиғат заңдары өздерінің түрін (көлемді) сақтап қалу (көлемді) не мезеттік саулық (төмендетілген) болуымен байланысты адам мен оның елемейін байланыстырады, яғни оның әр ісін табиғи қорлармен байланысты және байланысты емес жағдайларды экологияландырады.

Арнайы ресурстарды қолдануды реттейтін нормалар экологиялық құқықта негізгі компоненттерді оңтайлы қолдану, қоршаған ортаны қорғауы ынталандыруды көтеру – маңызды рөл атқарады және көмек көрсетеді.

«Экологияландыру» әдісі – экологиялық талаптардың қоғам өмірінің барлық салаларына енуімен сипатталады. Осылайша Қазақстан Республикасының қоршаған ортаны қорғау және табиғатты пайдалану саласындағы талаптары қоршаған ортаны нақты компоненттеріне қатысты ғана емес, сондай-ақ заңды және жеке кәсіпкерлердің шаруашылық және өзге де қызметіне қатысты белгіленеді. Қолданыстағы заңнамада мемлекеттік органдардың басқару шешімдерін қабылдауы мен бақылау шараларын іске асыруда интеграциялық көзқарас байқалады.

Экологияландыру – жергілікті, өңірлік және жаһандық деңгейде табиғи ресурстар мен жағдайлардың тиімділігін арттыру немесе қоршаған ортаның сапасын сақтай отырып технологиялық, басқарушылық және басқа да шешімдер жүйесін тұрақты және дәйекті іске асыру процесі.

Экологияландыру әдісі келесі элементтерді қамтиды:

- қолданыстағы заңнамада экономиканы экологияландыру әдістерін бекіту (жасыл экономиканы ендіру);
- өндірісті экологизациялау және қалдықтарды жоюдың әдістерін тиісті технологияларды қолдану арқылы жүзеге асыру;
- ресурстарды пайдалануда тиімді әдістер мен технологияларды қолдану, атап айтқанда энергияны ұтымды пайдалану;

- нормативтік-құқықтық актілердің жобаларына экологиялық сараптама жасау;
- қоршаған ортаны қорғау бойынша жаңа эко-мәдениетті қалыптастыру.

Қазіргі жағдайда еліміздің экологиялық және экономикалық қауіпсіздігі, табиғатты ұтымды басқару тұрғысынан орнықты әлеуметтік-экономикалық даму мәселесі сапалы жаңа жолмен шешіледі.

«Жасыл» экономика экологиялық білім беру мен білім беруді дамытуды, қоғамдағы экологиялық мәдениетті қалыптастыруды, экономикалық дамудың «жасыл» дамуын алға жылжытуды білдіреді.

Әлемдік деңгейде «жасыл» экономикаға көшу мүмкіндігі Біріккен Ұлттар Ұйымы әзірлеген «Жасыл жаһандық жаңа келісім» шеңберінде 2008 жылы ұсынылды.

Біріккен Ұлттар Ұйымының қоршаған орта жөніндегі бағдарламасы жасыл экономиканы «қоршаған ортаның өзгеруі және экологиялық ресурстардың жетіспеушілігін елеулі түрде төмендету арқылы адамның әл-ауқатын жақсарту және әлеуметтік әділеттілікке бағытталған экономика. Жасыл экономика – тұрақты дамудың негізі» деп анықтады. 2013 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының «жасыл» экономикаға көшуі жөніндегі тұжырымдама» қабылданды.

Жасыл экономиканың басты мақсаты – экожүйелерді және ұлттық және әлемдік экономикадағы олардың орнын, маңыздылығын түсіндіру болып табылады. «Жасыл экономика» сарқылатын ресурстарды үнемді тұтынуға және сарқылмайтын ресурстарды ұтымды пайдалануға бағытталған.

Жасыл экономиканың ерекшеліктері:

- табиғи ресурстарды тиімді пайдалану;
- табиғи капиталды сақтау және көбейту;
- қоршаған ортаның ластануын төмендету;
- төмен көміртегі шығарындылары;
- экожүйелік қызметтер мен биологиялық әртүрліліктің жоғалуын болдырмау;
- пайда табу мен жұмыспен қамтудың өсуі.

Жасыл инвестициялар сұранысы артып келеді, себебі ірі компаниялар таза энергияға және жерді қорғауға болатын басқа да экологиялық таза өнімдерге ұмтылуда. Жасыл инвестициялар қазір өте пайдалы бола алады, себебі бұл инвестициялық аймақ таяу болашақта табыс алу үшін әзірленген.

Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексіне сәйкес, экологиялық (жасыл) инвестициялар – бірліктердің белгіленген мөлшерін беруден, Парниктік газдар шығарындаларына квоталар бөлудің ұлттық жоспарындағы квоталар көлемінің резервін басқарудан алынған қаражатты парниктік газдар шығарындыларын азайтуға немесе сіңірілуін арттыруға бағытталған жобаларға, бағдарламаларға және іс-шараларға инвестициялау.

Энергия өндірісінде қоршаған ортаның ластануын азайтуға ықпал жасайтын жасыл инвестициялар. Жасыл инвестицияларға энергия үнемдеудің қазба отындарынан қоршаған ортаны аз ластайтын электр энергиясының балама түрлеріне (мысалы, жел, күн, ядролық, гидроэнергетика) немесе тікелей энергия көздеріне (мысалы, биоотындар) ауыстыру жатады. Жаңартылатын энергетика технологияларына «жасыл» инвестициялар әлемдік жаһандық құбылысқа айналды. Жаңартылатын энергия көздерін дамытудың негізгі себептері – энергетикалық және экологиялық қауіпсіздік, қоршаған ортаны қорғау, жаңартылатын энергия көздері үшін әлемдік нарықты жаулап алу, болашақ ұрпақ үшін өздерінің энергетикалық ресурстарын сақтау.

Қазақстан Республикасының «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» 2009 жылғы 4 шілдедегі N 165-IV Заңына сәйкес, жаңартылатын энергия көздері – табиғи жаратылыс процестері есебінен үздіксіз жаңартылатын энергия көздері, олар мынадай түрлерді қамтиды: күн сәулесінің энергиясы, жел энергиясы, гидродинамикалық су энергиясы; геотермальдық энергия: топырақтың, жерасты суларының, өзендердің, су айдындарының жылуы, сондай-ақ бастапқы энергия ресурстарының антропогендік көздері: биомасса, биогаз және электр және (немесе) жылу энергиясын өндіру үшін пайдаланылатын органикалық қалдықтардан алынатын өзге де отын.

Өндірісті экологизациялау және қалдықтарды кәдеге жаратудың тиісті әдістерін тек тиісті технологияларды қолдану арқылы енгізу.

Қалдықсыз өндіріс принципі жабық тізбектегі табиғи экожүйелерден алынған. Табиғи заттардың циклі қалдықтарды толықтай қолдану арқылы оның әртүрлі нысандарында өмір сүреді. Әртүрлі ақпарат көздерін талдау нәтижесінде біз өндірісті экологияландырудың бірнеше негізгі принциптерін анықтай алдық:

- Қоршаған ортаға зиянды заттардың шығарындылары мен шығарындыларын азайтатын немесе азайтатын технологиялық үдерістер мен схемаларды әзірлеу және енгізу, ең аз қорлардың бірі ретінде зиянды тұщы су заттарын ластаудан сақтау және қорғау үшін су айналымы циклдары мен дренаж жүйелерін құру.
- Өндіріс және тұтыну қалдықтарын қайта өңдеу жүйелерін жобалау және енгізу, қайталама материалдық ресурстардың негізгі өндірістік циклге қайта оралуы.
- Дәстүрлі өнімдерді алу және қалдықтарды жою үшін түбегейлі жаңа процестерді жасау және енгізу.
- Кәсіпорындар қалдықтарды өңдеуге байланысты өңірлік өндірістік кешендерді құру. Мұндай кешендер ресурстарды өндіру және өңдеу өнеркәсібінде бар.

Нормативтік құқықтық актілердің жобаларына экологиялық сараптама жасау. Нормативтік құқықтық актілердің жобалары, кешенді және мақсатты бағдарламалар, аумақтарды дамытудың бас жоспарлары, ұлттық экономиканың салаларын дамыту схемалары және т.б. экологиялық сараптамаға тартылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексінің 47-бабына сәйкес, іске асырылуы қоршаған ортаға теріс ықпал етуі мүмкін Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілері, нормативтік-техникалық және нұсқаулық-әдістемелік құжаттардың жобалары міндетті мемлекеттік экологиялық сараптама объектілеріне жатады.

Қалың бұқара арасында қоршаған ортаны қорғау бойынша жаңа эко-мәдениетті қалыптастыру. Халық арасында энергияны, суды және басқа да табиғат ресурстарын пайдалануға үнемшілдікпен қараудың жауапты сезімін қалыптастырып, тұрмыстық қалдықтарды одан әрі өңдеу үшін оларды бөлек жинау әдетін сіңіру қажет.

Қазақстан Республикасының «жасыл» экономикаға көшуі жөніндегі тұжырымдамасына сәйкес: «Қазақстан қоршаған ортаны қорғау және ресурстарды ұтымды пайдалану тақырыптарына жеткілікті назар аударуды қамтамасыз ету үшін олар бойынша бастауыш мектептер мен мектепке дейінгі мекемелерде оқу жүзеге асырылатын оқу жоспарларын қайта қарауды ұйымдастыра алады. Бұл өскелең ұрпақтың табиғи ресурстарға ұқыпты қарау мәдениетін тәрбиелеуге мүмкіндік береді және балалар алған білімін өздерінің ата-аналарына айтатындықтан, қосымша пайда әкеледі»

Халықтың ресурстарды пайдалану мәселелері мен экологиялық проблемалар туралы хабардар етілуін арттыруда кең әлеует жатыр. Атап айтқанда, жылыту және мұздату жүйелерін пайдалану, қалдықтарды кәдеге жарату және су пайдалануға қатысты мінез-құлық модельдерін өзгерту елді алға қойылған мақсаттарға жету үшін айтарлықтай жақындата берген болар еді. Көптеген елдер осы міндетті орындау үшін білім беру бағдарламаларын мемлекеттік телевизия мен радиодан таратуды ұйымдастырады».

Экономикалық ынталандыру әдістері

Экологиялық құқықтың субъектілерін қоршаған ортаны қорғау заңнамасында көзделген талаптарды орындауға ынталандыруға бағытталған ерекше құқық құралы ынталандыру әдісі болып табылады.

Экономикалық ынталандыру әдісі – табиғатты қорғау заңнамасының субъектілерін (әдетте табиғат пайдаланушыларды) ынталандыруға және қоршаған ортаны қорғау заңнамасының талаптарын тиімді орындау жөнінде шаралар қабылдауға бағытталған ережелерді белгілеу болып табылады. Бұндай ережелерге, атап айтқанда, қоршаған ортаның жағдайына теріс әсерін анықтайтын төлемдерді қарастыру жатады; салық және табиғат қорғау, аз қалдықты және қалдықсыз технологиялар мен өндірістерді енгізу, орта ресурстарды пайдалана отырып, басқа да іс-шараларды жүзеге асыру, экологиялық салдарын қамтамасыз ету, оның ішінде мемлекеттік және басқа да кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың, көзделген басқа да жеңілдіктер белгілеу; белгілі бір тұлғалардың (немесе объектілердің) салықтан босатылуы, мысалы, экологиялық қорлармен қорғалатын аудандар; ынталандыру және экологиялық таза өнімдер бағасының сыйақыларын тиімді пайдалану; экологиялық қауіпті технологияларды пайдалана отырып, экологиялық зиянды өнімдер және өндірілген арнайы салық енгізу; тиімді қоршаған ортаны қорғаумен айналысатын кәсіпорындар, мекемелер, меншік нысанына қарамастан, ұйымдардың жеңілдікпен несиелер алуы және енгізілуі; қоршаған ортаны тиімді қорғаумен айналысатын кәсіпорындар, мекемелер, меншік нысанына қарамастан ұйымдардың жеңілдікпен несие алып қолданылуы.

Экологиялық құқықтың жалпы және арнайы қағидалары.

Құқық – оның негізгі қасиеттерін және ерекшеліктерін сипаттайтын, құқықтың мәні мен әлеуметтік мақсатын көрсететін белгілі қағидаларға негізделіп қызмет етеді.

Экологиялық қатынастың барлық қатсыушылары құқықтың қағидаларын басшылыққа алулары тиіс – заң шығарушы, атқарушы, сот билігі органдары, кәсіпорын, қалыптасқан қоғам және азаматтар. Осы қағидаларды сақтау мемлекеттің құқықтық және әлеуметтік сипатын, табиғатты ұтымды пайдалануды және қоршаған ортаны қорғауды, қоршаған ортаны қорғау мен адамның және азаматтың заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету үшін барлық іс-әрекеттердің тиімділігі болады.

Экологиялық құқық – негізгі салалық (салааралық) қағидалар мен жалпы құқықтық қағидалар негізінде қалыптасқан. Құқықтың мазмұнын анықтайтын жалпы қағидалар болып әлеуметтік әділдік және әлеуметтік бостандық қағидалары, теңдік (заң алдында теңдік), заңдық құқықтардың біріктірілуі және міндеттер, кінә үшін жауаптылық, заңдылық және т.б. қағидалар жатады.

Экологиялық құқықтың салалық қағидалары арнайы норма-қағидаларында және құқықтық нормамен талдау енгізілген арнайы норма-қағидаларында көрсетілуі мүмкін. Экологиялық құқық өзінің саласы ретінде жер, су және басқа да құқықтарды қосатынын ескере келе, бұндай қағидалардың қоршаған орта туралы заңнамада және салааралық заңнама актілерінде көрсетілуі мүмкін.

Қазақстан Республикасы Экологиялық заңнамасының негізгі принциптері:

- 1) Қазақстан Республикасының орнықты дамуын қамтамасыз ету;
- 2) экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- 3) экологиялық қатынастарды реттеу кезіндегі экожүйелі көзқарас;
- 4) қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік реттеу және табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы мемлекеттік басқару;
- 5) қоршаған ортаны ластауды және оған кез келген басқа жолмен залал келтіруді болдырмау жөнінде алдын алу шараларының міндеттілігі;
- 6) Қазақстан Республикасының экологиялық заңнамасын бұзғаны үшін жауаптылықтан бұлтартпау;
- 7) қоршаған ортаға келтірілген залалды өтеу міндеттілігі;
- 8) қоршаған ортаға әсер етудің ақылы болуы және оған рұқсат алу тәртібі;
- 9) табиғи ресурстарды пайдалану мен қоршаған ортаға әсер ету кезінде неғұрлым экологиялық таза және ресурс үнемдеуші технологияларды қолдану;
- 10) қоршаған ортаны қорғау жөніндегі мемлекеттік органдар қызметінің өзара әрекеттестігі, үйлесімділігі мен жариялылығы;
- 11) табиғат пайдаланушыларды қоршаған ортаны ластауды болдырмауға, азайтуға және оны жоюға, қалдықтарды кемітуге ынталандыру;
- 11-1) өндіріс және тұтыну қалдықтарын қайталама ресурстар ретінде пайдаланудың басымдығы;
- 12) экологиялық ақпараттың қолжетімділігі;
- 13) табиғи ресурстарды пайдалану мен қоршаған ортаға әсер ету кезінде ұлттық мүдделерді қамтамасыз ету;
- 14) Қазақстан Республикасы экологиялық заңнамасының халықаралық құқық принциптерімен және нормаларымен үйлесуі;
- 15) жоспарланып отырған шаруашылық және өзге де қызметтің экологиялық қауіптілігі презумпциясы және оны жүзеге асыру туралы шешімдер қабылдаған кезде қоршаған ортаға және халықтың денсаулығына әсерін бағалау міндеттілігі болып табылады.

Экологиялық құқықты дамыту қазіргі жағдайларда өте серпінді дамуда. Соған байланысты қағидалары да дамуда. Экологиялық құқық пен қолданымдағы заңнамалар саралануы жалпыдан салалық қағидалардың бөлінуіне әсер етеді.

Экологиялық құқық мына қағидаларға сәйкес негізделеді :

1) Әлеуметтік-экономикалық даму ісінде қоршаған ортаға келтірілетін зиянның алдын алу. Қоршаған ортаға зиян келтіретін немесе келтіруі мүмкін әрекетті жоспарлайтын және орындайтын тұлға мүмкін болатын зиянның алдын алу үшін заң талаптарына сәйкес керекті шараларды алдын ала қабылдауға және орындауға міндетті. Уәкілетті мемлекеттік органдар өз құзыретіне сәйкес осы қағидалардың орындалуын қадағалауды жүзеге асырады;

2) Экологиялық қатынастарды құқықтық реттеудегі кешенді тәсілдер. Бұл маңызды қағиданың мазмұны – барлық тарап қатынастарының реттелуіне, қоғам мен табиғаттың өзара әрекеттері саласының қалыптасуына, табиғатқа зиянды барлық әрекет түрлеріне және табиғатпен өзара қатынастағы барлық субъектілер құқығына байланысты;

3) Адам денсаулығы мен өмірін қорғау. Осыған сәйкес экономикалық және басқа да іс-шараларды жоспарлау керек және басқару кезінде шешімдер қабылдау қажет, халықтың өмірін сақтауды, қоршаған ортаның қолайсыз факторларының адам денсаулығына әсерін азайтатын немесе азайтатын нұсқалар мен әрекеттерді енгізу және қабылдау керек;

4) Табиғатты пайдалану мен қоршаған ортаны қорғауды құқықтық реттеу кезіндегі экожүйелік тәсілдер. Бұл қағида табиғаттағы әрекеттер мен құбылыстардың өзара байланысы жөнінде ескертеді. Ол жерді пайдалану, орман пайдалану, жер қойнауын пайдалану, суды пайдалану, басқа да табиғи ресурстарды пайдалану процесінде басқа табиғи объектілер мен қоршаған ортаны қорғауға қойылатын талаптарды белгілеу арқылы жүзеге асырылады. Ол экожүйеде құбылыстар мен процестердің өзара байланысты болуын, қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану жөніндегі шараларды әзірлеуді және іске асыруды және олардың әрқайсысының қолайлы ортаға құқықтарын қадағалау үшін жеткілікті көлемде болуын қамтамасыз етеді. Ол экологиялық құқықтың даму саласына сәйкес жүзеге асырылуы мүмкін. Ол экологиялық бақылау, жоспарланатын қызметтің қоршаған ортаға тигізетін ықпалын бағалау, экологиялық бағалау, қоршаған ортаны қорғау және табиғатты пайдалануды лицензиялауды жүзеге асыру құралы болып табылады. Бұл қағида әлі де тиісті түрде реттелмеген және қамтамасыз етілмеген, себебі қоршаған ортаны қорғау туралы заңнаманың дамуы жеке табиғат ресурстарын – жерді, жер қойнауын, суды, ормандарды және т.б. қорғау мен пайдалануды құқықтық реттеуге салалық көзқараста басымдыққа ие болды. Салалық көзқарас шеңберінде табиғатта интеграцияланған объект ретінде құбылыстар мен процестердің өзара әрекеттесу факторлары бағаланбаған және сәйкесінше міндетті болып есепке алынбаған;

5) Қоршаған ортаны қорғау – әр адамның міндеті. Бұл қағиданың негізі ҚР Конституциясы болып табылады, осыған сай әр адамның табиғат пен қоршаған ортаны сақтап қалуы және табиғи ресурстарға ұқыптылықпен қарауы тиіс. Оның мазмұнына тек табиғатты қорғау емес, экологиялық білім мен тәрбиелеу шаралары міндеттілігі мемлекетпен шешілуі тиіс.

6) Қазіргі және болашақ ұрпақтың экологиялық мүдделерін есепке ала отырып, жерді және басқа да табиғи ресурстарды иелену, пайдалану және иелігіндегі өкілеттіктерін жүзеге асыру еркіндігі. Меншік иесінің өкілеттіктерін жүзеге асыруда еркіндік қағидаты, егер ол қоршаған ортаға зиян келтірмесе және басқа адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзбаған болса, қамтамасыз етіледі;

7) Табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтамасыз ете отырып, қоршаған ортаға зиян келтірмейтін табиғатты басқару қазіргі және келешек ұрпақтардың мүдделерін, ұлттық табиғи ресурстардың ұзақ мерзімді реттілігін сақтап қалу шарты қамтамасыз етілуі керек. Бұл қағиданы ұстану тұрақты даму мәтінінде қарастырылған;

8) Тұрақты экологияға негізделген экономикалық және әлеуметтік даму. Оның мазмұны қазіргі және болашақ ұрпақ мүдделеріне сай меншіктік және басқарушылық жағдайындағы экологиялық талаптар қамтамасыз ететін есептерді анықтайды;

9) Табиғатта экологиялық балансты сақтау және қорғау тек адамзаттың дамуының ғана емес, оның өмір сүруінің маңызды құрамдас бөлігі. Қоршаған ортаға келтірілген залалды болдырмау, табиғи ортаның бұзылған күйін қайта қалпына келтіру – экологиялық реттеу негізінде қамтамасыз етіледі;

10) Экологиялық ақпаратты алу еркіндігі. Қоршаған ортаның жағдайы жөнінде толық, сенімді және уақытылы ақпарат антропогендік әрекеттердің әсер етуі кезінде ашық және қолайлы болады. Осындай ақпараттар мемлекеттік және басқа да құпияға жатпайды;

11) Азаматтардың жалпы табиғат пайдалануын қоспағанда, сондай-ақ заң актілерінде тікелей көрсетілген іс-әрекеттерді қоспағанда, кез келген ақы төленетін табиғи ресурстарды пайдаланғаны үшін табиғатты пайдалану төлемдері;

12) Қоршаған ортаға әсер ететін кез келген шаруашылық және өзге де қызметтің қоршаған ортаға әрекет етуге тиісті рұқсаты негізінде және қажет болған жағдайда мемлекеттік экологиялық сараптаманың оң қорытындысы болған жағдайда ғана қоршаған ортаға теріс әсер етудің жол берілу тәртібі;

13) Ластаушының төлемдері. Осы қағидаға сәйкес кез келген адам бұл төлемді өзінің қызметін жүзеге асыру барысында қоршаған ортаға теріс әсер еткені үшін төлеуге міндетті. Ол табиғатты қорғаудағы алдын ала ескерту экологиялық шараларын жүзеге асыру үшін ластаушы экономикалық мүддесі үшін жағдай жасау идеясына негізделген кезде төлемдерді орындайды.

Экологиялық құқықтың жүйесі. Экологиялық-құқықтық институттар.

Экологиялық құқық жүйесі – экологиялық заңнамалардың арнайы реттілігінде қарастырылған салалар жиынтығы. Экологиялық құқық жүйесі жалпы элементтер мен олардың салалары, институттары, нормалары арқылы түсіндіріледі.

Экологиялық құқықтың негізі – экологиялық құқық нормасы, яғни құзыретті мемлекеттік орган белгілеген жүріс-тұрыс ережесі болып табылады. Экологиялық құқық нормалары әртүрлі салаларға тиесілі болады. Одан азаматтық-құқықтық, әкімшілік-құқықтық, қылмыстық-құқықтық, мемлекеттік-құқықтық нормалар бөлінеді. Дегенмен құқықтық реттеу объектісінің ерекшеліктерін ескере отырып, бұл нормалар экология заңнамасында бекітіледі және нақты заңды мазмұнға ие болады. Экологиялық құқық нормалары – реттейтін қатынастар ауқымына байланысты белгілі бір топтарға бөлінеді. Осыған байланысты экологиялық құқық институттары экологиялық құқықтың салаларын және жүйелерін бөліп шығарады.

Экологиялық құқық институттары – өзара бөлек топтағы қатынастарды реттейтін құқықтық нормалар жиынтығы. Экологиялық құқықта табиғатты пайдалану ақылығы, табиғи ресурстарға меншік құқығы, мемлекеттік экологиялық бақылау, экологиялық реттелу, экологиялық-құқықтық жауаптылық, азаматтардың экологиялық құқығы және басқа да институттар бөлініп қарастырылады.

Экологиялық-құқықтық қорғау объектілері түрлерінен бөлек экологиялық құқық нормалары жер, су объектілерін, орманды және жер қойнауын, жануарлар әлемін және атмосфералық ауаны құқықтық қорғаудағы экологиялық құқықтың салалары болып топтастырылады.

Экологиялық құқықтың барлық салалары мен институттары реттелетін қатынастар жағдайын есепке алып, екі жеке экологиялық құқықтық жүйеге бөлінген, оларға табиғатты қорғау және табиғи ресурстарды пайдалану құқықтары жатады. Табиғатты қорғау құқығында қоршаған табиғи ортаны жақсартуға, қалпына келтіруге, ұдайы жаңғыртылуды қамтамасыз етуге бағытталған жағдайды құқықтық реттеу қарастырылған. Табиғатты қорғау құқығы экологиялық реттеу, экологиялық бақылау, экологиялық-құқықтық жауаптылық, табиғатты пайдаланудың мемлекеттік реттелуі сияқты институттар заңда көрсетілген. Ал табиғи ресурстарды қорғау құқығында реттеудің пәні – шаруашылық іс-әрекеттермен байланысты табиғи ресурстардың маңызды жақтарын пайдаланумен сәйкес келетін экономикалық қатынастар. Табиғи ресурстар мен қоршаған ортаны қорғау шаруашылық іс-әрекеттермен байланысты табиғи ресурстардың реттелуін қамтамасыз етеді.

Экологиялық құқықтармен реттелетін қоғамдық қатынастар өздерінен құқықтық нормалардың бөлінуіне байланысты топтастырылатын үш негізгі бөлімдерге шартты түрде бөліп қарастырылады.

Экологиялық құқық оқу пәні ретінде үш бөлімнен тұрады, олар – жалпы, ерекше және арнайы бөлімдер.

Экологиялық құқықтың жалпы бөлімі – экологиялық құқық үшін маңызы бар институттар мен ережелерден тұрады. Бұл экологиялық құқықтың пәні мен әдістеріне: экологиялық құқықтың қайнар көздері, экологиялық құқық қатынастары, табиғи ресурстарға меншік құқығы және басқа да құқықтары, табиғатты пайдалану құқығы, қоршаған ортаны қорғау және табиғатты пайдалануды мемлекеттік реттеу, экологиялық сараптамалар, табиғатты пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау кезіндегі экономикалық-құқықтық механизмдер, экологиялық заңнаманы бұзғаны үшін құқықтық жауаптылық жатады.

Экологиялық құқықтың ерекше бөліміне: жерді, атмосфералық ауа, су қоры, жер қойнауын, орман қоры, жануарлар мен өсімдіктер дүниесін, ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды қорғау мен пайдалануды құқықтық реттеу жатады.

Ал, экологиялық құқықтың арнайы бөлімінің негізгі ерекшеліктеріне қоршаған ортаны халықаралық құқықтық деңгейде қорғау, Қазақстан Республикасының және шет елдердің экологиялық құқықтарына салыстырмалы-құқықтық талдау жасау жатады.

Қазақстан Республикасының қазіргі құқық жүйесіндегі экологиялық құқықтың орны. Экологиялық құқықтың басқа құқық салаларымен ара қатынасы.

Экологиялық құқықтың басқа құқық салаларымен қатынасы туралы мәселе құқық теориясы жағынан да, тәжірибе жағынан да барынша өзекті.

Конституциялық құқық қоршаған табиғи ортаны қорғау бойынша конституциялық нормаларды қарастырады; дәл осы құқық саласында аталған саладағы өкілді және атқарушы билік органдарының қызметін реттеуші негізгі ежерелер бекітіледі.

Әкімшілік құқықтың басқару, бақылау, әкімшілік жауапкершілік секілді институттары қоршаған ортаны қорғаудың экологиялық-құқықтық механизмінің бөлігін құрайды. Экологиялық құқық әкімшілік құқықтың аталған және басқа да институттарына негізделеді. Басқаша айтқанда,

қоршаған ортаны қорғау бойынша экологиялық қатынастарға қолданылатын әкімшілік қатынастарды реттейтін нормаларды қарастырады.

ҚР ӘҚТК қоршаған ортаны қорғау саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауаптылықта белгіленген.

Экологиялық құқық бұзушылықтардың құрамы мен олар үшін белгіленген жауаптылық болса ҚР ҚК бекітілген.

Экологиялыққа қатынасты азаматтық құқықтың артықшылықты функциялары – қорғаушы және өтемақылық болып танылады. Экологиялық құқық бұзушылықтар үшін негізгісі – зиянды өтеу болып табылады. Нарықтық экономика жағдайында экологиялық қатынастардың жетілуіне әсерін тигізетін шарттық құқық нормаларының рөлі артады. Азаматтық-құқықтық шарт жиі қоршаған табиғи орта мен табиғатты ұтымды пайдалануға қатысты құқықтық қатынастардың оптималды нысаны ретінде қарастырылады.

Ерекше маңызға – нормалары әкімшілік және қылмыстық құқықтың нормалары секілді ең алдымен экологиялық құқыққа қатысты қорғау функциясын атқарғанына қарамастан, қылмыстық құқық ие болады. Қылмыстық құқық нормалары экологиялық қылмыстық құқықтық қатынастардың құрамын қоршаған табиғи ортаға зиян келтіретін қоғамға қауіпті әрекеттер ретінде бекітеді.

Қоршаған ортаны қорғаудың негізгі қағидаларының бірі – халықаралық серіктестіктің қағидасы болып табылады. Тәжірибеде аталған салада басқа мемлекеттерде жиналған тәжірибеге ерекше назар аударылады, халықаралық экологиялық зерттеулер жүргізіледі. Халықаралық стандарттар есебімен, сондай-ақ табиғи ортаның сапасын нормалау талаптары қалыптасатын, шекті жол берілетін зиянды әсерлер нормативі жасалады (негізінен ауыл шаруашылығында агрохимикаттарды қолдану нормалары, әралуан энергетикалық объектілерге талаптар, радиоактивті заттарды пайдалануға, Жердің озон қабатын қорғауға талаптар айқындалады).

Экологиялық құқық үшін халықаралық құқықтың мәні туралы Қазақстан Республикасының қатысумен қабылданған, халықаралық шарттардың ережелерінің артықшылығын қарастыратын ҚР Экологиялық кодексінің 2-бабы куәлік етеді.

Экологиялық құқық жер құқығымен, тау, су және орман құқығымен тығыз байланысты, бұл табиғаттың біртұтастығымен, жердің қоршаған ортаның маңызды компоненттерінің бірі ретіндегі маңызымен және рөлімен уәждеделген.